



Disponentvillan

En disponentvilla i trä uppfördes 1873 invid landsvägen mellan Borås och Varberg på en höjdsträckning ca 0,5 km norr om fabriksområdet. Detta hus brann dock då det var inflyttningsklart. En ny villa uppfördes 1874-75 på samma plats, efter ritningar av göteborgsarkitekten J. A. Westerberg. Den nya villan uppfördes i hålstenstagel med en ljus, putsad fasad. Byggnaden fick en något asymmetrisk utformning i enlighet med tidens villaideal. Genom att dra tillbaka fasadlivet något på den nordöstra delen av huvudfasaden och låta en risalit skjuta fram till vänster om mitten delade arkitekten upp fasaden. Entrén, prydd med fyra halvkolonner och med en dubbeltrappa framför, förlades till den utskjutande sidorisaliten. Denna markerades med hjälp av hörnkedjor och kröntes av en attika med uppskjutande akroterieförsedd fronton. Husets bottenvåning var lätt rusticerad med band av spritputs. Bottenvåningen och övervåningen åtskildes genom en smal gesims. Den övre våningen var slätputsad, men under fönstren fanns, liksom under bottenvåningens fönster, fönsterbröstningar. Fasaden avslutades upptill av en kornisch. Det flacka valmade taket var plåtklätt. Fasaden kan stilmässigt sägas vara utformad i en ganska återhållsam nyrenässans. (Huset är idag rivet.)

Interiören präglades av funktionsuppdelning. Bottenvåningen upptogs av följande rum: salong, förmak, växthus (orangeri), matsal, rökrum, vestibul och kök med serveringsrum. Bottenvåningen var således inrättad för umgänge, måltider och representation. I den övre våningen som hade en mer privat karaktär fanns ett stort och ett litet gästrum, sängkammare, arbetsrum, skolrum, husföreståndarinnans rum, fröknarnas rum, ungherrarnas rum och jungfrurnas rum.

Möbleringen präglades av tidens borgerliga inredningsideal med strävan efter såväl representativitet som en ombonad atmosfär genom sin rikedom på föremål. Salongens inredning 1903 kan här stå som exempel. Den bestod av följande föremål: 1 hörnsoffa, 2 länstolar, 6 andra stolar, 1 konversationssoffa jämte 4 emmastolar, 1 förgylld soffa med taburett, 1 skåp, 1 puff, 5 piedestaler, 1 trymå, 1 fantasibord(?), 2 divanbord, 1 flygelpiano med bänk och nothylla, 1 gungstol, 1 ljuskrona, 2 kandelabrar, 1 eldställ med tillbehör, 6 oljemålningar, 3 tavlor, 1 gobelängsvävnad, 1 lampa, 1 salongsur med 2 statyer, 2 urnor och diverse andra prydnadsaker, 1 golvmatta, 1 divanmatta, 4 dukar, gardiner med kornischer och portier.

Måltidsmiljön präglades också av stor funktionsdifferentiering. Bland måltids-utrustningen kan t.ex. nämnas: 1 kristallservis för 24 personer bestående av dricksglas och 8 sorters vinglas, 1 sparrisfat, 2 champagnekannor, 1 äggkarott och 1 rädisställ. Denna rikedom på föremål kan ses som ett resultat av industrialismens produktions möjligheter och de nya borgerliga skiktens strävan att hävda sin nyvunna sociala prestige. De sanitära inrättningarna var ganska enkla. Dricksvattnet fick bäras från en brunn medan övrigt vatten kom i träledning från en fördämning i skogen. Hushållet i disponentvillan var stort och omfattade ett 20-tal personer. Johannes Erikson som lät bygga villan hade tolv barn. Dessutom ingick i hushållet flera jungfrur, kusk, trädgårdsmästare, informator, husföreståndarinna och någon gång även amma.



Disponentvillan omgavs av en vidsträckt parkliknande trädgård, med stort växthus från vilket även såldes grönsaker till det övriga samhället. Trädgården hade såväl en representativ funktion uttryckt bl.a. i prydnadsrabatter med växter i komplicerade mönster, som en nyttofunktion genom odling av grönsaker. Den användes givetvis också för rekreation, så anlades t.ex. redan på 1890-talet en tennisbana. Till disponentvillan hörde också ett eget litet jordbruk med bl.a. fyra kor och ett trettiotal

honor. Flyttningen av disponentbostaden från själva produktionsområdet var en vanlig företeelse även på andra håll. Den nya placeringen gav möjlighet till större avskildhet. Genom den stora trädgården skapades en zon fri från bebyggelse runt huset. Disponentbostaden kom dock även med sitt nya läge att inta en viktig plats i samhället. Utanför trädgården passerade såväl järnvägen som landsvägen mellan Borås och Varberg. Endast något hundratal meter söder om huset kom järnvägsstationen att byggas 1880.

Livet i disponentvillan var främst inriktad på familjen. Ingen kontorsverksamhet förekom där. Representation för affärsbekanta skedde på hotell i Borås. Man umgicks framför allt med familjekretsen och med en del kollegor från Borås, men "det var inget överdåd". Disponentvillan användes inte för större fester för de anställda, men som en informant uttrycker det "en del tjänstemannafruar hade den ynnesten att få gå till någon av de högste ibland och det var väl särskilt omtyckt av dom som fick gå och lite knasigt för dom som inte fick gå". De flesta äldre informanter hade dock besökt disponentvillan. Man hade sålt nässlor, levererat ålar eller hälsat på jungfrurna som arbetade i hushållet. "Fru Erikson kom ut pratade, hälsade och var vänlig och rar."

Disponentvillans status markerades dels genom materialvalet, den byggdes i tegel medan övriga bostäder var av trä, dels genom sin ljusa färg, som den delade med tjänstemannabostäderna, men skilde den från de röda arbetarbostäderna. Den skilde sig också från de flesta av de övriga bostäderna genom att vara arkitektritad och utformad i den urbant och internationellt präglade nyrenässansstilen. Med hjälp av den stora obebyggda parkzonen framhövdes också byggnadens dignitet. Den arkitektoniska utformningen och inredningen, liksom åtskillnaden av bostad och produktion, kan ses som uttryck för urbana influenser, medan det egna jordbruket kan uppfattas som ett uttryck för en traditionell och pagan livsform.